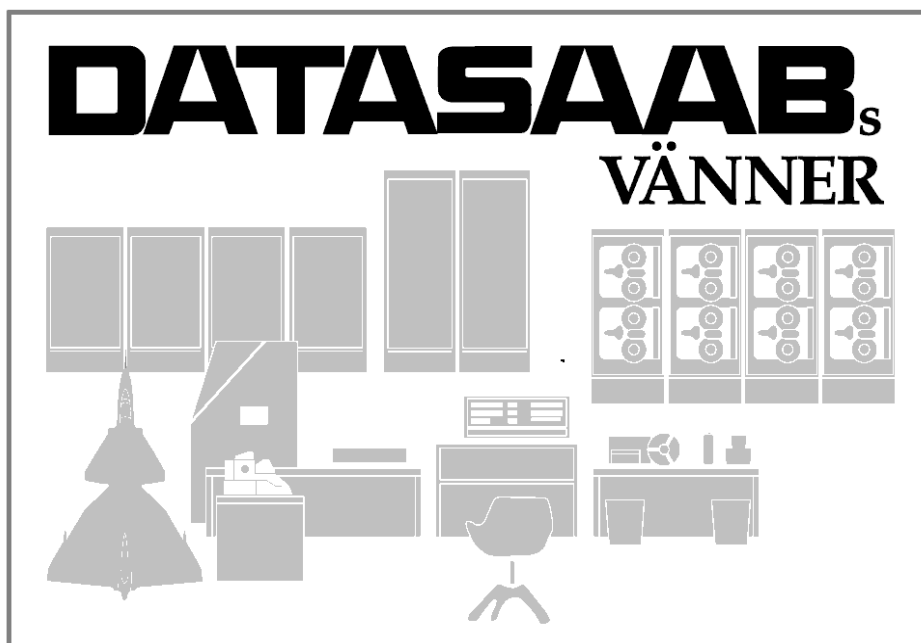

MEMLEMSBLAD

Datasaabs Vänner - En ideell förening för datorhistoria och IT - utveckling

Ordförande har ordet - sid 2

Lite svensk datorhistoria - sid 3

Den farliga e-posten - sid 9

En kort reseberättelse - sid 10

NR 2 - MAJ 2004 - ÅRGÅNG 11

Utgivare: Lennart Pettersson, tel 013-662 83, email lenp@algonet.se

Redaktör: Sven-Erik Järkelid, tel 013-701 21, email ibs769n@tinet.se

Adress: c/o Sven-Erik Järkelid, Ärenprisivägen 36, 590 62 LINGHEM

Hemsida: <http://datasaab.se>

Ordförande har ordet

Sommaren närmar sig och vi kan förvänta oss en mindre intensiv period i föreningsarbetet. I gengäld så har våren varit desto intensivare. Arbetet att iordningställa utrustningen för IT-Ceum har pågått under onsdagarna med deltagande av ett tiotal DSV:are. Det har varit kära återseenden både vad gäller prylar och gamla kollegor.

En konservator från Gamla Linköping kom och lärde oss göra rent luckor och målade ytor. Vi förväntade oss att få lära oss använda moderna supermedel och metoder som vi aldrig hört talas om. Och nog fick vi det! ”Tvätta med grönsåpa och vatten, det fräter inte sönder plast och annat,” var rådet vi fick. Och si! Det fungerade alldeles utmärkt. Det är vid sådana tillfällen man längtar efter mamma, som var proffs på grönsåpa och skurborste redan i sin barndom. Men det fanns också några DSV:are som visade sig färdiga för att avlägga mästarprov i ämnet. Jag nämner inga namn för att inte avslöja dem inför fruarna.

I anslutning till lokalen, som vi hålls i, har vi fått tillgång till ett rum där vi kan förvara våra böcker och föreningsarkiv samt också träffas och ha möten i. Det är en trappa upp så det drev fram lite svett när vi flyttade bokförrådet dit. Vi har fått låna bord men saknar stolar och lite

hyllor än så länge. Vi skulle också behöva ett plåtskåp att förvara en del handlingar i. Vet du var vi kan få tag i sådant lite billigt (helst gratis)?

Samtidigt med IT-Ceum –verksamheten har Viggo, Heike, Bengt Jiewertz m.fl. kommit en bit på väg med att översätta valda delar av Bits & Bites och vår hemsida till engelska. Vår gamle kollega Martin Hunt, som arbetade vid Datasaab UK, är behjälplig med att rätta till svengelskan. I det sammanhanget är e-posten en välsignelse. Det går på några sekunder att skicka över en artikel till London. Välsignelse förresten! Behöver vi ha så bråttom i alla lägen? Kanske inte – men nog är det bra att slippa klistra frimärken (och mycket billigare).

När jag skriver det här så har vi varit på utflykt till Sörmland. Återigen en lysande ide av Rolf och Gunnel. Var dom får dem från vet inte jag. Men ni ska ha tack. En deltagare lovade komma med en utförligare berättelse.

Till sist vill jag önska er alla en skön sommar och ett stort tack till er som hjälper till med museiarbetet. Innan vi tar sommarlov bör vi ha hjälpt till att flytta utställningen vid LIU till renoveringslokalen. Sen i höst sätter vi fart igen!

Lennart

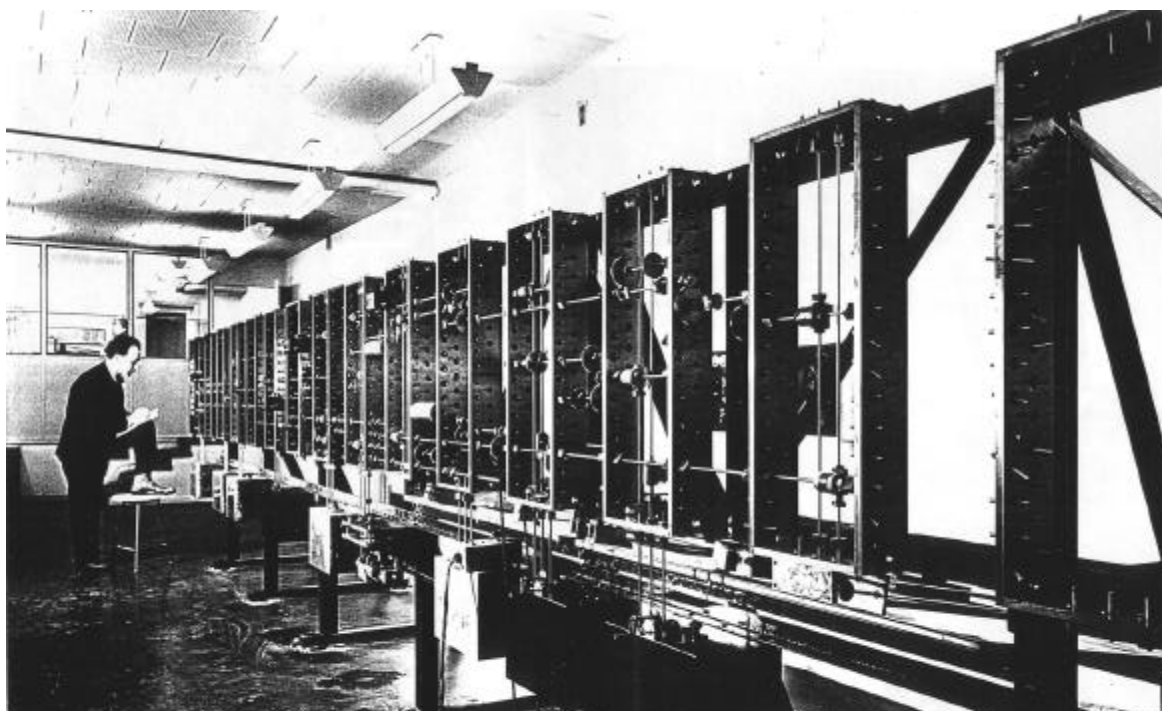
Lite svensk datorhistoria 1

Stig Ekelöf – först på plan

av Tord Jöran Hallberg

Tord Jöran är Vännernas representant i de grupper som sysslar med IT-ceum. Som sådan har han läst in sig på svensk datorhistoria och skrivit några uppsatser om de svenska datorernas gryningstid. Den första publiceras här.

Stig Ekelöf var den förste svensk, som kom i närmare kontakt med matematikmaskiner, sedermera kallade datorer. Han skrev om dessa nymodigheter redan 1939 och efter andra världskriget var han den förste svensk som fick inblick i den amerikanska utvecklingen. Han gjorde 1946 studier av läget i USA, fick se världens första generella elektroniska matematikmaskin Eniac och bevistade som en av få utlänningar delar av en berömd kurs i vad vi nu skulle kalla datorteknik vid Moore School of Electrical Engineering i Philadelphia. Ekelöf blev sedan en av deltagarna i den statliga Matematikmaskin-utredningen, som ledde till bildandet av Matematikmaskinnämnden och byggandet av de första svenska matematikmaskinerna Bark och Besk.

Chalmers mekaniska differentialanalysator MDA, alias "Ekelöfs mekano". Minst hälften av maskinen finns kvar och förvaras sedan 1974 på Tekniska museet. De mekaniska differentialanalysatorerna blev snabbt överspelade av de elektroniska motsvarigheterna, vanligen kallade analogmaskiner. De spelade en viss roll innan siffermaskinerna alias datorerna blev så snabba att de kunde lösa differentialekvationer lika fort.

Det var som tusan, säger säkert en och annan av mina ärade läsare.

Ekelöf, som mot slutet av sin levnad var professor i elektricitetslära och elektrisk mätteknik vid Chalmers, hade nämligen omkring 1960 ingalunda någon pionjärimage.

– Han var visserligen i USA och såg vad som hände, men sen reste han hem och satsade på fel häst, brukade man säga.

Med "fel häst" menades analogmaskinerna, i motsats till siffermaskinerna. Båda kallades matematikmaskiner. På Chalmers kunde man på 60-talet beskåda en mekanisk analogmaskin, även kallad differentialanalysator, som Ekelöf hade konstruerat. Den kallades "Ekelöfs mekano".

Analogmaskinerna räknade genom ett slags härmningförfarande. Var analogmaskinen mekanisk, visade sig det som skulle beräknas som varvtal och vinklar hos maskinens axlar, som vred sig kontinuerligt och var förbundna med kuggväxlar och andra mer invecklade manicker. "Programmeringen" gjordes med skiftnyckel. Var maskinen elektronisk, visade sig det som skulle beräknas som kontinuerligt varierande elektriska spänningar eller kurvor, som ritades av kurvskrivare. Programmeringen gjordes i det fallet med sladdkopplingar. För de flesta stod det redan på 1960-talet klart att analogmaskinerna var ett stickspår, medan siffermaskinerna eller de digitala maskinerna skulle bli framtidens melodi.

"Mekanot" gjorde att Ekelöf har blivit orättvist bedömd och att hans verkliga insatser kommit i skymundan.

"Matematiska maskiner i U.S.A."

Men för att ta historien för början, så gick Ekelöf ut från KTHs elektrolinje 1925 vid 21 års ålder, jobbade sedan några år på L M Ericsson, därefter som assistent på KTH, där han doktorerade 1937. Året därpå gjorde han på Sverige-Amerika-stiftelsens bekostnad en studieresa till USA, där han hamnade på MIT (Massachusetts Institute of Technology), av Ekelöf själv klassat som "Staternas väl främsta tekniska högskola". Där fanns bl a världens första mekaniska differentialanalysator och dess uppfinnare Vannevar Bush.

När Ekelöf kom hem, höll han den 3 februari 1939 föredrag för Svenska elektroingenjörssföreningen om "Matematiska maskiner i U.S.A.". Strax därpå publicerade han en uppsats med samma rubrik i Teknisk Tidskrift. Ordet matematikmaskin var ännu inte uppfunnet.

Uppsatsen handlar rätt mycket om differentialanalysatorer och andra analogmaskiner, men den vakne Ekelöf beskrev också verksamheten vid IBM, som hade bildat en forskningsavdelning tillsammans med Columbia University i New York. "Hålkortsmaskinerna äro mycket effektiva i sådana fall, där man har att utföra en mängd likartade räkningar", skrev Ekelöf. "Vid Columbia har man konstruerat en "switch-box", som automatiskt kopplar om maskinerna från en räkneoperation till en annan. Med dess hjälp kan man fullständigt automatiskt utföra operationer, som bestå av en hel serie deloperationer". Som exempel på användning nämner Ekelöf beräkningar av månens rörelser.

"Det synes författaren som om tiden nu vore inne, att även låta vårt land dra nytta av den skildrade utvecklingen", slutar Ekelöf. "Synnerligen önskvärt vore i första hand, att vi finge en mekanisk 'differential analyzer'."

Studieresan 1946

Hur mycket som läckte ut om den amerikanska utvecklingen under andra världskriget kan knappast utredas, men omedelbart efter kriget visade flera civila och militära instanser i Sverige intresse för matematikmaskiner. I spetsen stod FRA, försvarets radioanstalt, som ville ha maskiner för forcering av hemliga kryptokoder, och marinen, som ville ha maskiner för beräkning av projektilbanor. Marinförvaltningen föreslog i februari 1946 att man skulle skaffa en "universalräknemaskin" som kunde utnyttjas gemensamt av militära myndigheter, Försvarets forskningsanstalt, universitet och högskolor. Kontakter etablerades och det konstaterades att det fanns ett stort intresse.

Den 19 mars 1946 skrev Marinförvaltningen till Ekelöf, som nu blivit professor vid Chalmers, och frågade vilka forskare eller institutioner man borde kontakta i USA. Det slumpade sig så, att Ekelöf just planerade en USA-resa för inköp av mätinstrument. Han ringde till Marinförvaltningen och erbjöd sig att själv insamla uppgifter om de senaste matematikmaskinerna. Han fick omedelbart ett svarsbrev från Marinförvaltningen, som gav honom uppdraget. I brevet bifogades ett pressmeddelande från US War Department om Eniac, som hade avhemligats och invigts den 16 februari.

Eniac vägde 30 ton, drog 174 kW, upptog 200 kvadratmeter, innehöll 17.468 elektronrör och kostade \$486.804.20, men den kunde addera på 0,2 och multiplicera på 2,8 millisekunder. Principiellt skilde den sig från vår tids datorer främst genom att den programmerades genom uppkoppling av sladdar, men redan under utvecklingens gång kom konstruktörerna Presper Eckert och John Mauchly (Måkli) på att programmet borde lagras i ett minne. Denna tanke, "the stored program concept", formulerades mycket elegant av matematikern John von Neumann och har ofta felaktigt tillskrivits honom.

Allt detta stod förstås inte i pressmeddelandet, men det måste ha stått klart för marinen och Ekelöf att amerikanerna hade en ofattbart snabb elektronisk siffermaskin, som kunde räkna fram en projektilbana minst lika fort som projektilen flög i verkligheten, dvs på ungefär en halv minut.

Före resan ordnade Ekelöf så att han kunde uppträda som representant för både Vetenskapsakademien och Ingenjörsvetenskapsakademien IVA, vars verkställande direktör Edy Velander 1943-44 hade varit Sveriges förste tekniske attaché i Washington. Velander kontaktade Vannevar Bush, som lovade hjälpa Ekelöf med planeringen av besöken.

Ekelöf påbörjade resan i maj 1946 och 6-26 juli besökte han alla platser i USA där matematikmaskiner hade utvecklats eller var under utveckling: New York, Philadelphia, Princeton och Boston. Han hade tur som förlade studierna till slutet av resan, för den 1 juli ställdes den amerikanska vetenskapen på fredsbot. Ekelöf stötte enligt egen uppgift "ändock på många svårigheter i form av militära restriktioner".

Han fick trots det mycket information. I reserapporten skrev han bland annat: "Ett av bevisen på det stora intresset i USA just nu för beräkningsmaskiner utgör den kurs om "High Speed Electronic Digital Computing Machines", som under tiden 5/7 - 30/8 1946 var anordnad vid Moore School of Electrical Engineering i Philadelphia. Kursen, vars första del jag bevistade, hade ett 30-tal elever, de flesta ingenjörer och matematiker från försvarets forskningsorganisationer".

Föreläsare på kursen var bl a Eckert och Mauchly och bland deltagarna fanns engelsmannen Maurice Wilkes, som sedan reste hem och byggde Edsac, den första fullskaliga maskinen med lagrat program, den första moderna datorn.

Herman Goldstine, som var arméns representant vid utvecklingen av Eniac och även deltog i konstruktionsarbetet, har i sin bok *The Computer from Pascal to von Neumann* beskrivit sitt sammanträffande med Ekelöf:

"In July 1946, as soon as publicity on the Eniac appeared and had been digested in Sweden, a charming gentleman, professor Stig Ekelöf of the Chalmers Institute of Technology in Gothenburg, visited me in Princeton. We went together to Philadelphia to see the Eniac... He became quite excited about the idea of an electronic computer and wrote me: 'However I am afraid I am still on the same level as the old man in those years when the electric light began, who understood everything quite well except one thing – how the oil could pass through the fine wires!'".

Detta var helt klart ett skämt från Ekelöfs sida, för i senare skrifter visade han att han fullt ut hade förstått hur Eniac fungerade.

Eniac – "begynnelsen av en ny era"

Resultatet av studieresan avrapporterade Ekelöf vid ett sammanträde på Marinförvaltningen den 17 september 1946. Militären var förstås närvarande och det konstaterades att "det ursprungliga initiativet" hade tagits av FRA. Det fanns även deltagare från bl a IVA, Saab och Asea.

I en understreckare i Svenska Dagbladet den 18 november samma år med rubriken Eniac – "elektronhjärnan" berättade Ekelöf för allmänheten vad som höll på att hända:

"Skapandet av Eniac innebär, att mänskligheten med ens gjort ett jättesteg framåt i fråga om konsten att räkna fort. Det är knappast överord att säga att Eniac av denna anledning markerar begynnelsen av en ny era för matematikens användning inom naturvetenskap och teknik. Den kommer nämligen att möjliggöra räknemässig behandling av en mängd problem, där sifferarbetet hittills lagt oöverstigliga hinder i vägen."

Som exempel nämner Ekelöf atomfysik, flygteknik, skeppsbyggnad och meteorologi. "Nya räknemetoder måste skapas. Härmed äro för närvarande en rad framstående matematiker i USA och även i England sysselsatta. Ty den uppgiften fordrar tänkande och konsten att tänka är ännu så länge förbehållen den mänskliga hjärnan. 'Elektronhjärnan' kan ej tänka, den kan endast utföra vad man befäller den att göra", slutar Ekelöf sin utmärkt pedagogiska artikel.

Snabbt upp på regeringsnivån

Den 19 november 1946 höll Ekelöf föredrag om matematikmaskiner i IVAs lokaler och dagen därpå hölls en konferens, under vilken den fortsatta strategin lades upp: Försvaret skulle skaffa en maskin så fort som möjligt, regeringen skulle uppvaktas och möjligheten att skicka några unga

matematiker och ingenjörer till USA skulle utredas. Idén att skicka stipendiater till USA kläcktes av IVA-chefen Edy Velander.

Ärendet kom snabbt upp på regeringsnivån. Den 13 januari 1947 skickade IVA en skrivelse till regeringen, där man förordade utländska studier, snabbutredning om en maskin för försvaret och en mer grundlig utredning på längre sikt, i vilken civila och militära myndigheter skulle samverka.

Den 14 januari antecknade statsminister Tage Erlander bl a följande i sin dagbok.

"Middag på Operagrillen med Torsten Gustafsson och Zeilon,... Några särskilt sensationella ting talade vi inte om under middagen. Behovet av nya undersökningar rörande den planerade stora räknemaskinen...etc."

Att Erlander närmast jäsade åt "den stora räknemaskinen" berodde säkert på att han var informerad i förväg. Torsten Gustafsson var professor i mekanik och matematisk fysik vid Erlanders gamla läroanstalt, universitetet i Lund. Han var en nära vän till Erlander och hans rådgivare i bl a atomfrågan. Nils Zeilon var professor i matematik vid samma universitet.

"En stormande utveckling"

Den 28 januari 1947 skrev Ekelöf en "Rapport angående studier av beräkningsmaskiner i USA", en reserapport kompletterad med "efter hemkomsten erhållna upplysningar". Huvudbilagan har rubriken "Kort översikt över läget beträffande beräkningsmaskiner med särskild hänsyn till eventuell anskaffning av en maskin för ballistiska (kulbane-)beräkningar", en föredömligt klar beskrivning över forskningsläget i USA. Här några utdrag:

"Beräkningsmaskinerna ha under kriget undergått en oerhörd utveckling. I USA var det en allmän åsikt att man till följd av denna utveckling, framför allt genom elektronmaskinernas tillkomst, står inför en fullständig omvälvning av den tillämpade matematiken.

Trots siffermaskinernas effektivitet betraktas differentialanalysatorn allt fortfarande som ett mycket nyttigt verktyg, vilket genom sin konstruktion och sitt verkningssätt kanske framför allt tilltalar en tekniker...

De största framstegen ha gjorts på siffermaskinernas område. Här ansågs det tämligen allmänt, att elektronmaskinerna inom få år komma att helt ta loven av de elektromagnetiska typerna, först och främst genom sin mycket större prestationsförmåga, men också genom sitt lägre pris. Dr Mauchly, en av Eniacs uppfinnare, ansåg att man inom 4-5 år borde kunna kommersiellt framställa en elektronmaskin med vida bättre egenskaper än Eniac till ett försäljningspris av 25 000 - 40 000 dollars...

Då det gäller att välja en beräkningsmaskin för ballistiskt bruk synes en siffermaskin vara obetingat lämpligast. En differentialanalysator skulle säkerligen också vara till stor nytta, men den medger ej samma noggrannhet som en siffermaskin och är ej i stånd att utföra alla erforderliga beräkningar.

Av siffermaskinerna är vid val på lång sikt en elektronmaskin med säkerhet lämpligast. Någon sådan tillverkas emellertid f n ej kommersiellt. Eniac är just nu den enda existerande elektronmaskinen och de övriga projekt, som nu bearbetas, avse alla enstaka maskiner, som utgöra fortsatta led i utvecklingsarbetet. Möjligen kunde man tänka sig, att för vårt lands räkning få en maskin byggd parallellt med någon i USA. Man finge väl i så fall räkna med en leveranstid av minst 3 år. Eniacs uppfinnare, Mauchly och Eckert, skulle troligen vara intresserade av en sådan överenskommelse, ifall den bleve godtagen av de amerikanska militärmyndigheterna.

Elektronmaskinerna befinna sig just nu i en stormande utveckling. Det ansågs därför i USA, att om man vill ha en maskin nu, så måste man ta en elektromagnetisk sådan..."

Från Matematikmaskinutredning till Besk

Den 10 februari 1947 tillkallades sakkunniga i Matematikmaskinutredningen, en av dessa på den tiden gedigna statliga utredningar. (Inom byråkratin är en utredning dels ett antal personer, dels resultatet av deras möda.)

I utredningen ingick de redan nämnda Stig Ekelöf, Nils Zeilon och Edy Velander, dessutom Ivar Waller, professor i mekanik och matematik i Uppsala. Ordförande var en byråkrat vid namn Rosén och som experter fungerade kommandörkapten Sigurd Lagerman från Marinförvaltningen och

aktuarie Gunnar Berggren, som representerade FRA.

Ett delbetänkande framlades redan den 30 april. Där fastslogs att det vore bäst om man kunde köpa en maskin från utlandet, men om det inte gick, borde man omedelbart börja bygga en elektronrörsmaskin i Sverige. Man föreslog en kostnadsram på två miljoner kronor. Regeringen Erlander agerade snabbt och klubbade den 9 maj 1947 de föreslagna två miljonerna. I propositionen hittar man stora delar av Ekelöfs rapport från den 28 januari.

Regeringens inställning har (t ex av idéhistorikern Anders Carlsson) setts som typisk för efterkrigsregeringen allmänt positiva inställning till naturvetenskap och teknik. Personligen tror jag att FRA vägde minst lika tungt i sammanhanget. Dess föregångare hade under kriget knäckt tyskarnas koder, så att regeringen satt på första parkett och i förväg kände till tyskarna schackdrag, exempelvis anfallet mot Sovjet.

Förutom de två miljonerna anslogs under våren 1947 medel för att skicka fem stipendiater till USA för att studera den nya tekniken. Så skedde, och de som hösten 1947 och våren 1948 vistades vid olika institutioner i USA – Carl-Erik Fröberg, Göran Kjellberg, Arne Lindberger, Gösta Neovius och Erik Stemme – skulle alla få stor betydelse i den kommande svenska utvecklingen. Ekelöf fungerade som mentor för stipendiaterna, som han i februari-mars 1948 besökte i USA.

Den 26 november 1948 inrättades Matematikmaskinnämnden. Det kalla krigets skugga hade nu fallit över Sverige och det stod klart att man inte skulle få köpa någon matematikmaskin i USA. Man trodde heller inte att man snabbt kunde få fram en "elektronmaskin", varför man startade med att bygga den sladdprogrammerade relämaskinen Bark, som blev färdig 1950. Reläkunnande fanns vid Televerket och L M Ericsson. Sedan fortsatte man med rörmaskinen Besk, i drift 1953, en förnämlig ingenjörsprestation. Den hade i princip alla de egenskaper vi finner hos en dator idag. Ekelöf var knuten till nämnden som expert och var även en tid ledare för den grupp som förberedde Besk, men gjorde inga konkreta insatser i det sammanhanget.

Han ägnade sig vid den här tiden i stället mest åt att bygga MDA, Chalmers mekaniska differentialanalysator, "Ekelöfs mekano", som blev färdigt 1950. Det stärkte som sagt inte hans image.

På äldre dagar ägnade sig Ekelöf åt teknikhistoria och samlade ett aktningvärt teknikhistoriskt bibliotek.

Jargongen

I datateknikens gryning var nomenklaturen flytande och jag har i uppsatsen inte kunnat vara konsekvent. 1939 skrev Ekelöf som sagt om "matematiska maskiner". I januari 1947 föreslog Ekelöf "beräkningsmaskiner" som samlande begrepp med undergrupperna "modellmaskiner" (analog machines) och "siffermaskiner" (digital machines), där parenteserna är Ekelöfs. De elektroniska siffermaskinerna kunde alternativt kallas "elektronmaskiner". Längre fram på våren samma år antog de som skulle utreda "Sveriges behov av matematiska maskiner" namnet Matematikmaskinutredningen. Därigenom etablerades begreppet matematikmaskin. De följande åren användes alla de nämnda orden plus "elektroniska räknemaskiner", "elektronräknemaskiner" och "automatiska räknemaskiner" i en salig blandning.

"Databehandling", "databehandlingsmaskiner" och "datamaskiner" dyker inte upp förrän 1956 och då enbart i samband med administrativ databehandling.

Stig Ekelöf (1904 - 1993), svensk datorpionjär.

KÄLLOR

(I ungefär den ordning de används i uppsatsen)

- Inbjudning till installationen av Konstantin Dahr och Stig Ekelöf 1944, Chalmers arkiv.
- Stig Ekelöf: Matematiska maskiner i U.S.A., Teknisk Tidskrift 1939 sid 143-154.
- Hans de Geer: På väg till datasamhället), kapitel 1 (1992).
- Staffan Bengtsson: Matematikmaskiner i Sverige 1946-56, uppsats för 60 poäng VT 1982, Stockholms universitet, historiska institutionen (otryckt, till största delen återgiven i de Geer; Ekelöfs uppdrag dock utförligare hos Bengtsson).
- Scott McCartney: Eniac (1999).
- Michael R Williams: A History of Computing Technology.
- Stig Ekelöf: Rapport angående studier av beräkningsmaskiner i USA 1946, Matematikmaskinnämndens arkiv BIII:1, Riksarkivet.
- Herman H Goldstine: The Computer from Pascal to von Neumann.
- Stig Ekelöf: Eniac - "Elektronhjärnan", Svenska Dagbladet 18 nov 1946.
- Tage Erlander. Dagböcker 1945-49 (utg. av Sven Erlander 2001).
- Proposition nr 275 1947.
- Anders Carlsson: The Mathematics Machine, governing computers in Sweden 1945-48.
- Bengt Beckman: Svenska kryptobedrifter (1996).
- Bild 120 och 122, Chalmers arkiv, Förvaltningen 1829-1977, FXII:4.
- Jörgen Lund: Från kula till data (1989) sid 62-63 (MDA).

Den farliga e-posten

Vi har väl alla någon gång skrivit brev i affektillstånd:

"Nu skall jag äntligen tala om för den knölen vad jag tycker om hans metoder..."

Eller

"Hon är världens underbaraste flicka. Vi måste flytta ihop genast..."

På den tiden vi var hänvisade till Kungliga Postverket gällde det då att leta fram penna, papper och kuvert, plita ner budskapet, vänta till morgondagen eftersom posten redan hade stängt, vandra iväg till nämnda inrättning, köpa frimärke och slutligen lägga brevet på brevlådan. Vid det laget hade ilskan/förälskelsen hunnit dämpas något och efterträtts av en viss eftertanke: "Var det så klokt egentligen...?" och så blev brevet kanske aldrig postat.

Nu har vi dator och e-post, och att skriva och skicka brev har blivit så mycket lättare. Vi hamrar ned det passionerade budskapet, ignorerar den inbyggda språkgranskningens snus-

förnuftiga råd, och KLICK!! befinner sig brevet i mottagarens brevlåda. Beslut och handling är i sanning ett.

Men vart tog eftertanken vägen? Nog ersätts eftertanken allt mer av efterklokheden i dagens högt uppdrivna tempo. Nyligen skrev Dramaten-chefen ett ilsket e-brev i synnerligen drastiska ordalag till Dagens Nyheters teaterrecensent som haft fräckheten att kritisera en pjäs. Medierna hakade förstås på denna godbit, och den stackars chefen fick dan därpå göra offentlig avbön.

Så käre e-postare: Nästa gång du råkar i affekt lägg episteln i mappen "utkast" och sov på saken. Nästa morgon kan du dämpa ordvalet en smula innan du lägger den i "utkorgen"—såvida du inte trycker på "Delete" direkt...

Tycker
Viggo

En kort reseberättelse.

Den 12 maj var datumet då vi skulle embarkera Bankekinds buss för vidare färd mot en kulturresa i sörmäländskt område. Vi var totalt 33 st av 34 anmälda som kom till bussen.

Kl. 08.00 bar det iväg från Cupolen i Linköping, chuffören Rune Sjörén förde oss med van och skicklig hand på slingriga vägar genom Kolmården till Nyköping. Vid Åby tog han av mot Getå och vi fick uppleva en resa genom samhällen med gamla kända namn såsom Ålberga, Stavsjö, Jönåker, Vagnhärad mm. Rolf Hultqvist och chauffören guidade oss och pratade om platser vi passerade.

Vid ankomsten till Nyköping parkerade vi bussen utanför kafé Mocca där vi bjöds på kaffe med ost och skinksmörgås till en njutbar stund, med sol, i trädgården. Här anknöt en gammal datasaabare vid namn Anders Vistby, han följde sedan med runt på vår resa.

När vi smort kråset tog vi en promenad till Nyköpingshus där vi blev guidad runt genom kungstornet med sina delar av den gamla medeltidsborgen. Guiden var en mycket trevlig kvinna som var ordentligt påläst, hon berättade bl.a. om Sörmlands medeltid där hertigarna och bröderna Erik och Valdemar Magnusson, som år 1310 förlikades med brodern Birger och delade upp Sverige i tre suveräna stater, lurades till en försoningsfest den 10 december 1317 av kung Birger Magnusson och hans maka drottning Marta. Efter festen som sedan gick till historien som Nyköpings gästabad låstes Erik och Valdemar in i fängelsehålan djupt under tornet. Hertigarna visste att de inte hade någon försoning att vänta av kung Birger, så de lät upprätta sitt testamente efter fem veckor i håla. Testamentet är daterat den 18 januari 1318 och finns bevarat. Kort därefter dog dom en plågsam sväldöd.

Vi fortsätter nu mot Trosa där en ny guide möter oss kl. 12.00, hon heter Inger Rask och tar oss med på en timme och en kvarts promenad genom Trosa. Hon berättar att flerparten av besökare i Trosa stannar på torget och vid hamnen vilket är synd då det mesta av sevärt finns längre in i staden och runt kanalen. Kanalen kallas i folkmun för Kanal Grande och längre ut mot kusten ligger suckarnas bro. Det är en typisk italiensk prägel över staden vad gäller namnsättning på platser och detaljer.

Vi gick förbi ett hus där den kände personen Styfve Lasse bott, han fick namnet efter ett uttalande han gjorde en gång i tiden. (Han blev tillfrågad om han ville ta ett vist ansvar inom kommunen, svaret blev från Lasse att skulle inte han kunna ta det ansvaret som tagit landshövdingen i hand och dragit en växel i banken. Därefter blev det Styfve Lasse.)

Vi fortsätter på den västra sidan av ån och går förbi kommunalhuset och det tidigare sjukhuset där allting sköttes av en person som var läkare och jobbade dygnet runt vid behov. Även den stora Garvaregården gick vi in på, där firades alla gemensamma fester i Trosa såsom 1 maj, nationaldagen och midsommardansen, normalt var där kaffe på sommaren. Vi fick även se moderna dalar av staden där Konsum och ICA regerade. Undertecknad köpte även en butelj med Trosapunsch då vi passerade bolaget. Tidigare flaggade krögarna med en blå, gul eller grön flagga då dom serverade punsch med samma färg på etiketterna. Dock visade det sig vara samma punsch i alla flaskorna oavsett färg. Trosa planerar även för en tillväxt med ca 2000 tusen personer.

Turen avslutades vid familjen Bohmans restaurang där vi åt lunch i form av en jättefin fiskgratäng på torsk, lax, räkor och svamp, som avslutning fick vi kaffe och kaka.

En kvart försenade kom vi sedan kl. 15.15 till Nynäs slott där vi togs emot av guiderna Sandra och Inger. Vi fick oss en timme på slottet där vi fick en rejäl inblick i hur societeten levde på den övre våningen och hur tjänstefolket levde i den nedre våningen. Det var ca 10 personer som arbetade i köksregionerna för att passa upp och totalt var det 30 anställda på gården när det var som mest hektiskt.

Nynäs gård i Bälinge socken nämns tidigast i ett brev som var daterat 1328 och undertecknat av änkefrun Birgitta Jonsdotter på "Nyanes". Det senmedeltidiga huset är daterat sent 1400 - till tidigt 1500-tal. Det var ätten Grip som härskade på slottet vid denna tid. Under perioden införskaffades även granngodset Björksund och det s.k. Sundbohovskomplexet skapades. En enorm jordegendom som i stort bestod av nuvarande socknarna Bälinge och Tystberga.

Godsägaren Nils Bosson Grip mördades år 1522 och godset gick då i arv till dottern

Mariana Nilsson Grip, system Kerstin Nilsson Grip fick granngodset Björksund och det stora godset blev till två separata egendomar. Mariana var i sitt första äktenskap gift med Karl Eriksson Gyllenstjerna (död 1541). I och med att deras son Nils Karlsson Gyllenstjerna ärvde godset vid Marianas död 1552 inleddes en närmare 200-årig period med Gyllenstjerner som godsherrar på Nynäs.

Erik Carlsson Gyllenstjerna (1602-1657) ärvde godset 1621 och byggde då till husen till nuvarande stil. Han inledde senare en militär bana som frivillig volontär vid den franska kungens livgarde. Men ganska snart lämnade han Frank-

rike och trädde i tjänst som kammarherre hos Gustaf II Adolf.

Efter denna förnäma guidning var klockan 15.13 och vi tog oss snarast till orangeriet för en eftermiddags kopp kaffe med bulle och kaka. På vägen hem tog chauffören oss förbi forsknings- och utbildningsstället Studsvik så vi fick se var det låg någonstans.

Vi anlände trötta och nöjda med dagen till Cupolen klockan 18.55 där sällskapet tackade, Bankekinds buss för en bra resa och Rolf Hultqvist för ett bra arrangemang, med en applåd.

Hälsningar

Sven "Jompa" Andersson.